

ДОКТОРСЬКІ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇНАХ: СУЧАСНИЙ ДОСВІД

УДК 378.1(48):37.06

*Тетяна Логвиненко, кандидат педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ДОКТОРСЬКІ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇНАХ: СУЧАСНИЙ ДОСВІД

У статті проаналізовано досвід реалізації докторських програм для фахівців соціальної сфери в Скандинавських країнах: Норвегії, Швеції. Розглянуто структуру, зміст цих програм у різних університетах в умовах модернізації систем вищої освіти країн Скандинавії відповідно до вимог Болонського процесу.

***Ключові слова:** зміст освіти, навчальна програма, компетенції, цикли освіти, система професійної підготовки, модернізація вищої освіти, докторський ступінь, соціальна робота.*

Літ. 10.

*Татьяна Логвиненко, кандидат педагогических наук, профессор,
заведующая кафедрой социальной педагогики и коррекционного образования
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко*

ДОКТОРСКИЕ ПРОГРАММЫ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ В СКАНДИНАВСКИХ СТРАНАХ: СОВРЕМЕННЫЙ ОПЫТ

В статье осуществлен анализ опыта подготовки докторских программ для специалистов социальной сферы в Скандинавских странах: Норвегии, Швеции. Рассмотрены структура, содержание этих программ в разных университетах в условиях модернизации систем высшего образования стран Скандинавии в соответствии с требованиями Болонского процесса.

***Ключевые слова:** содержание образования, программа обучения, компетенции, циклы образования, система профессиональной подготовки, модернизация высшего образования, докторская степень, социальная работа.*

*Tetyana Logvynenko, Ph.D., (Pedagogy), Professor
Head of Social Education and Correctional Education Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

DOCTORAL TRAINING PROGRAM OF SOCIAL EXPERTS IN SCANDINAVIAN COUNTRIES: MODERN EXPERIENCE

The article analyzes the modern Doctoral training program of social experts experience of realization of Ph.D programs for social experts in Scandinavian countries: Norway and Sweden. The article investigates the structure, content of these programs at the different universities due to the modernization of higher education systems in Scandinavian countries according to Bologna process.

***Keywords:** a content of education, curriculum, competences, circles of study, a system of professional training, modernization of higher education, PhD level, social work.*

Постановка проблеми. Одним із напрямів підвищення якості підготовки фахівців соціальної сфери є вивчення та використання позитивного зарубіжного досвіду, що стосується і підготовки докторів наук різних галузей наукового знання, зокрема у сфері соціальної та соціально-педагогічної роботи. Це відповідає сучасним вимогам європейської інтеграції, створенню загальноєвропейського освітнього та наукового простору, що актуалізує питання формування компетентних наукових кадрів на рівні докторів наук. У цьому контексті заслуговує на увагу досвід підготовки докторів наук в університетах Скандинавських країн: Данії, Норвегії, Швеції.

Метою статті є розкриття змісту та технологій реалізації докторських програм з соціальної роботи у країнах Скандинавії. Завдання полягає у тому, щоб розкрити зміст підготовки докторів наук з соціальної роботи у контексті модернізації систем вищої освіти Скандинавських країн у відповідності з вимогами Болонського процесу.

Аналіз наукових досліджень і публікацій з окресленої проблеми свідчить, що питання підготовки докторантів у контексті трициклової (трирівневої) підготовки досліджуються вітчизняними і зарубіжними науковцями ще недостатньо. І хоча цим питанням присвячують свої дослідження І. Грига, Ю. Дерябин,

ДОКТОРСЬКІ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇНАХ: СУЧАСНИЙ ДОСВІД

В. Кремень, Л. Корчагіна, Н. Ничкало, Дж. Коккін, Й. Петерссон, В. Севпеуль, С. Юліусдоттір [1; 2; 5; 6; 8] та інші науковці, однак дослідження проблеми підготовки докторів наук з соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності в університетах Скандинавських країн в Україні відсутні. Саме це й обмовило наш вибір теми дослідження.

Виклад основного матеріалу. Аналіз програм на здобуття докторського ступеня фахівцями соціальної сфери надав можливість констатувати, що до їхньої структури в різних університетах Данії, Норвегії, Швеції входять такі загальні питання: опис програми, її цілі (знання, навички, компетентності), організація вступу (загальні і конкретні вимоги до вступників, прийом і відбір), здійснення академічної підготовки (термін, керівництво, академічні курси, дисертація) [3; 5; 9].

Конкретизуємо деякі з цих компонентів на прикладах програм університетів м. Гетеборг і м. Лунд (Швеція) та м. Тронхейм і м. Осло (Норвегія). У докторській програмі університету м. Гетеборг (Швеція) у пункті “Опис програми” констатується, що навчальна програма для здобуття третього (докторського) рівня з соціальної роботи розрахована на 240 навчальних кредитів. Навчальна програма ратифікована радою факультету соціальних наук університету 27 березня 2007 року і переглядалась у 2008, 2010, 2011, 2012 і 2014 рр. В університеті м. Лунд (Швеція) пункт “Опис” у програмі представлений у такому формулюванні: “Дослідження в галузі соціальної роботи в основному пов’язані з появою соціальних проблем, умов проживання та життєвих ситуацій уразливих груп населення та окремих осіб”. Програма затверджена радою факультету соціальних наук 21 березня 2013 р. [3; 4].

У докторській програмі Гетеборзького університету (Швеція) зазначається, що її метою є розвиток знань і навичок, необхідних для незалежного дослідження з питань соціальної роботи і для здійснення власного доробку в розвиток знань у галузі академічного знання та у виконанні наукової дисертації. Обов’язковим для докторанта є виконання 5 кредитів ECTS з галузі “Викладання і навчання у вищих навчальних закладах” як частини 240 навчальних кредитів ECTS цієї програми.

Докторська (PhD) програма передбачає, що для присудження докторського ступеня здобувач зобов’язаний продемонструвати широту знань у галузі соціальної роботи і системне розуміння поля досліджень, глибокі знання теорії соціальних і поведінкових наук, а також методології

дослідження. Окрім цього, здобувач має продемонструвати певні навички та здатності:

- проводити науковий аналіз і синтез, самостійно критично оцінювати нові складні соціальні проблеми, соціальні процеси та процеси соціальних змін у соціальній роботі;

- виявляти і формулювати дослідницькі проблеми з науковою точністю, планувати, здійснювати і представляти наукові дослідження в соціальній роботі з допомогою застосування різних методів;

- оцінювати наукові дослідження у соціальній роботі, здійснювати істотний внесок стосовно розвитку знань в обраному полі дослідження;

- усно та / або письмово представляти й обговорювати дослідження та результати дослідження в національних і міжнародних контекстах у діалозі з дослідниками, виявляти потребу в подальших дослідженнях.

Для присудження докторського ступеня здобувач зобов’язаний:

- продемонструвати інтелектуальний аналітичний підхід до формування знань у соціальній роботі;

- мати здатність оцінити сильні і слабкі сторони у своїй науковій дисертації, продемонструвати наукову достовірність і здатність поділяти етичні судження;

- виявляти глибоке розуміння соціальної роботи як галузі науки, її можливості і обмеження щодо вразливих категорій осіб та умов життя різних груп населення [5].

У Лундському університеті (Швеція) стосовно цілей підготовки докторів наук у галузі соціальної роботи програмою передбачено надання спеціальних знань соціальної роботи, формування дослідників з великим обсягом теоретичних знань у галузі соціальних наук, незалежним і критичним мисленням, сформованими сучасними методологічними підходами до досліджень. У контексті опанування знаннями, оволодіння певними навичками і компетенціями наголошено, що майбутній доктор в галузі соціальної роботи має продемонструвати глибокі знання і системне розуміння галузі досліджень, володіння методологією дослідження загалом та тими методами, що стосуються, зокрема, теми дослідження.

Компетентнісний аспект підготовки передбачає здатність до наукового аналізу та синтезу, самостійного та критичного розгляду й оцінки нових і складних явищ, проблем та ситуацій, здатність з науковою точністю виявляти та формулювати дослідницьку проблему, визначати відповідні методи для розв’язання науково-дослідницьких завдань, уміти обговорювати результати дослідження в усній та письмовій

ДОКТОРСЬКІ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇНАХ: СУЧАСНИЙ ДОСВІД

формі, маючи на увазі міжнародний та національний контексти [5; 10].

Необхідну організаційно-управлінську роль у програмах виконують сформульовані вимоги до вступу та вступників, які претендують на отримання третього рівня (ступеня) підготовки [8]. Програмою Лундського університету (Швеція) стосовно загальних вимог до вступників встановлено, що особа відповідає загальним вимогам прийому для здобуття третього рівня, якщо: здобула кваліфікацію другого рівня; отримала 240 кредитів, з яких, принаймні, 60 кредитів в рамках другого рівня підготовки; здобула освіту у Швеції або аналогічну за кордоном.

Щодо конкретних вимог до вступників, передбачено: отримання щонайменше 30 кредитів другого рівня підготовки в галузі соціальної роботи, або здобуття відповідної кваліфікації у Швеції чи за кордоном; завершений другий рівень на суму 15 кредитів у сфері проєктів.

Студенти приймаються на 4 роки денного навчання, де можна отримати ступінь ліценціата після двох років. Прийом аспірантів відбувається після того, як оголошені вакантні місця. Якщо кількість місць обмежена, серед здобувачів здійснюється конкурсний відбір. Його критерієм є кваліфікація заявника на момент подачі заявки, при вивченні якої розглядається різна документація: плани наукових досліджень, звіти [5].

У програмі Гетеборзького університету (Швеція) зазначено, що претенденти до вступу повинні виконати такі вимоги: мати завершений другий ступінь у 210 кредитів, здобутих в університетах Швеції або за кордоном; продемонструвати знання шведської та англійської мови для аналізу літератури та здійснення дослідження. Якщо здобувачі не володіють на достатньому рівні шведською мовою, то їм може бути відмовлено у зарахуванні на навчання. Кандидати повинні готувати відповідні публікації, мати сертифікати про участь у науково-дослідницькій роботі, здійснювати презентацію наукових інтересів або результатів науково-дослідницької роботи.

Суттєве значення у програмах має обґрунтування структури, змісту та практики реалізації докторської підготовки. Розглянемо, як ці питання представлені у досліджуваних докторських програмах. У програмі Лундського університету (Швеція) підкреслено, що термін денного навчання становить чотири роки. Програма включає в себе 240 кредитів ECTS, з яких 75 відведено на навчальні курси і 165

кредитів – на дисертацію. Для одержання ступеня доктора, дослідник повинен успішно скласти всі передбачені програмою іспити й підготувати дисертацію. Дослідник складає індивідуальний навчальний план дослідження, консультуючись із керівником. Для кожного дослідника призначається два керівника, один із яких є основним. Курси, включені до програми навчання, мають бути розроблені з урахуванням тематики певного навчального закладу або інших навчальних закладів країни, або ж за її межами. Оцінювання засвоєння матеріалів курсів відбувається за шкалою “склав”, “не склав”. 75 кредитів ECTS, що охоплюють курси, включають у себе не менше 25 кредитів ECTS з теорії і методології науки і не менше такої ж кількості кредитів із соціальних та поведінкових наук. Здобувачі докторського ступеня повинні пройти викладацьку практику у вищих навчальних закладах (термін – два тижні).

Контроль та оцінювання знань відбувається у формі письмових звітів, за результатами обговорення на семінарах. Здобувачі представляють свою дослідницьку роботу не менше, ніж на трьох семінарах: коли складений план дисертації; на етапі формування розділів; за півроку до запланованої дати публічного захисту роботи.

Докторська дисертація є найважливішим компонентом програми третього рівня підготовки. Вона має бути виконана у вигляді монографії або сукупності статей. Якщо у роботі брали участь двоє або більше авторів, їхній внесок повинен бути оцінений окремо. Захист відбувається публічно, а його оцінювання здійснюється за участю від трьох до п'яти членів ради.

Зміст і структура докторської програми в Гетеборзькому університеті подібна до Лундської з незначними відмінностями. Докторська підготовка також розрахована на 240 кредитів ECTS. Навчальні курси програми охоплюють дві галузі: теорії і методи дослідження, включаючи питання етики та теорію соціальних і поведінкових наук, що мають різні теми до вивчення. Два курси є обов'язковими: “Соціальна робота як галузь знань і тема дослідження” і “Викладання і навчання в сфері вищої освіти”. На курси відведено 65 кредитів ECTS. Акцент у програмі робиться на написання докторської дисертації, в якій докторант оприлюднює досягнуті результати в галузі досліджень. Відповідно до вимог, описаних у положенні про вищу освіту стосовно захисту докторських дисертацій, це дослідження охоплює 175 кредитів ECTS і може бути представлено як у вигляді

монографії, так і у вигляді наукових праць. Схвалення дисертації, що написана двома або більше авторами, вимагає ідентифікації внеску окремих її дослідників [10].

Здобувачі зобов'язані представити стан підготовки свого дослідження на різних етапах роботи: при виборі теми дисертації; коли готовий план дисертації, завершені окремі розділи, підготовлений весь рукопис. За 3 – 6 місяців до передбачуваної дати публічного захисту представляється доповідь. На останній стадії підготовки аналіз дослідження має здійснити зовнішній експерт. Здобувачу потрібно брати участь в обговореннях робіт інших докторантів. Для кожного здобувача призначається один головний керівник і один помічник керівника. Основний керівник має бути працівником Гетеборзького університету. Кожний докторант складає індивідуальний навчальний план, в якому необхідно також укласти графік з супровідними фінансовими витратами на весь період програми до запланованої дати публічного захисту.

У програмі докторської підготовки університету м. Тронхейм (Норвегія) в розділі “Опис програми” зазначено, що вона охоплює 180 кредитів (3 роки) і ґрунтується на положеннях, котрі стосуються здобуття ступеня доктора філософії (PhD) у Норвезькому університеті наук і технологій (NUNT) (факультет соціальних наук і технологій управління), ухвалених радою університету в січні 2012 року. Однією з основних вимог до вступу в університет м. Тронхейм (Норвегія) є наявність ступеня магістра. Заявник повинен мати середній бал за останні два роки магістерської підготовки не нижче оцінки “B” за бальною шкалою [7].

Структура програми докторської підготовки в галузі соціальної роботи в Норвезькому університеті наук і технологій є аналогічною тим, що реалізуються у Лундському та Гетеборзькому університетах (Швеція). У програмі підкреслено, що підготовка кандидата на здобуття докторського ступеня складається з двох частин: теоретичної підготовки та роботи над дисертацією. Програма підготовки спрямована на досягнення високого професійного рівня в науково-дослідницькій діяльності. Докторанти повинні здобути ґрунтовні знання з широкого кола питань в галузі соціальної роботи і бути здатними застосовувати їх у соціально-науковому контексті. Після завершення докторської (PhD) програми у соціальній роботі фахівець повинен отримати загальну компетентність, знання і навички.

Загальна компетенція передбачає: обізнаність

у питаннях етики та законодавства; проведення власних досліджень з академічною чесністю; керування складними міждисциплінарними проектами в команді; здійснення презентацій і розробок проектів відповідно до визнаних національних та міжнародних правил; участь у конференціях та міжнародних форумах; оцінювання необхідності інновацій та їх впровадження; вияв глибокого розуміння соціальної роботи як наукової галузі, її можливостей щодо вразливих осіб і груп населення, їхніх умов життя і соціальних змін на різних рівнях у суспільстві [8].

Стосовно знань і навичок наголошено, що докторант повинен: мати знання про відповідні наукові засади в соціальній роботі; вміти аналізувати, інтерпретувати і критично оцінювати свої і чужі дослідження у сфері соціальної роботи; використовувати різні дослідницькі методи; розвивати нові знання, теорії, методи в сфері соціальної роботи; вміти самостійно визначати й формулювати завдання, план дослідження і здійснювати його на національному та міжнародному рівні.

До курсів у галузі соціальної роботи програмою докторської підготовки університету м. Тронхейм пропонуються: “Дослідження із зміцнення здоров'я”; “Соціальна девіація”, “Благополуччя дітей у країні” та інші. До кожного з курсів подаються інформаційні матеріали, що стосуються організації навчання. Передбачається, що навчання може здійснюватись у формі лекцій, презентацій робіт у групі або індивідуально. Мовою викладання може бути англійська або норвезька. Наголошується, що після завершення курсу мають бути досягнуті певні цілі. Це уміння докторанта: визначати особливості наукового дослідження з проблеми соціального благополуччя дітей та молоді; аналізувати, оцінювати й інтерпретувати дослідження в цій галузі; брати участь в обговоренні проблем з дослідження добробуту дітей та молоді; застосовувати відповідні дослідницькі методи; ознайомлюватися з правовими процедурами у проведенні досліджень з цієї категорією клієнтів; визначати етичні питання досліджуваних проблем; написати статтю з дослідження добробуту дітей та молоді тощо [7].

Привертає увагу у програмі цього університету й те, що майбутні дослідники запрошуються до активної участі у науково-дослідних групах, які функціонують у Норвегії та на міжнародному рівні. Допуск до захисту дисертації здійснюється з урахуванням одержання академічної підготовки, результати якої оцінюються. Дисертація

**ДОКТОРСЬКІ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ
В СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇНАХ: СУЧАСНИЙ ДОСВІД**

розглядається як внесок у розвиток нових наукових знань. Вимоги до дисертації та правила її оцінки наводяться в положеннях, що стосуються присудження ступеня доктора в Норвезькому університеті наук і технологій. Дисертація може бути подана у вигляді монографії або статей. Усі статті мають відповідати стандарту, встановленому для публікацій у періодичних виданнях наукового спрямування. Як правило, кандидат повинен бути основним автором усіх статей.

Висновок. Таким чином, докторські програми в галузі соціальної і соціально-педагогічної роботи набули в останній час стабілізації та значного поширення в університетах Скандинавських країн, що пов'язано з реалізацією цими країнами положень Болонського процесу. Відбуваються творчі пошуки засобів їх удосконалення та урізноманітнення, про що переконливо свідчить досвід університетів Данії, Норвегії та Швеції. Цінність у досліджуваних країнах має їхнє активне включення до міжнародних університетських консорціумів, у складі яких Данія, Норвегія і Швеція співпрацюють з питань розробки і практичної реалізації дослідницьких наукових програм з соціальної та соціально-педагогічної роботи. Така діяльність відкриває можливості для посилення інтеграційних процесів у підготовці наукових кадрів, залучення до міжнародного досвіду та здійснення міжнародних науково-дослідницьких проєктів.

1. Дерябин Ю.С. Подготовка кадров и научные исследования в вузах Швеции / Ю.С. Дерябин // Педагогика. – 2005. – № 3. – С. 88 – 96.

2. Кремень В. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 448 с. – Бібліогр. – С. 431 – 444.

3. Doctoral Level – General Information [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jurinst.su.se/english/education/studyinformation/faq>.

4. Crossley M. Comparative and International Research in Education: Globalization, Context and Difference / M. Crossley, K. Watson. – London/New York: RoutledgeFalmer, 2003. – 177 p.

5. Juliusdottir S. Common Social Work Education Standards in the Nordic Countries – Opening an Issue / S. Juliusdottir, J. Petersson // Social Work and Society. – 2002. – No 3. – P. 1 – 16.

6. Kokkinn J. Social Work Education in Norway / J. Kokkinn // Global Social Work Congress. Pre-Congress Symposium. – University of South Australia, 2004. – P. 23 – 42.

7. Ministerial Order on the PhD Programme at the Universities and Certain Higher Artistic Educational Institutions (PhD Order). – No. 1039. – 2013.

8. OECD. Tertiary Education for the Knowledge Society. – Volume 1. – Paris: OECD, 2008. – P. 259 – 324.

9. PhD Handbook: Quality in PhD Education. Rectors Office-Research. NTNU, 2015. – 20 p.

10. Sewpaul V. Global Standards for Social work education and training / V. Sewpaul, D. Jones // Social Work Education. – 2014. – № 23. – P. 493 – 513.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2016

“...першого разу народжується жива істота, другого разу – громадянин, активна мисляча, діюча особистість, що бачить уже не тільки навколишній світ, а й саму себе. Першого разу людина заявляє про себе криком: “Ось я, дбайте, турбуйтеся, не забувайте про мене ні на хвилину, бережіть, сидіть, затамувавши подих, біля моєї коліски.” Не опікуйте мене, не ходіть за мною, не зв'язуйте кожен мій крок, не сповивайте мене пелюшками нагляду й недовір'я... Я самостійна людина. Я не хочу, щоб мене водили за руку”.

Василь Сухомлинський
видатний український педагог

